

MOSTAR

Ime je dobio po čuvarima mostova (mostarima) na obalama rijeke Neretve. Prvi spomen Mostara, odnosno naselja na mjestu današnjeg grada Mostara, susrećemo u jednom pismu od 3. travnja 1452. godine, koje se čuva u Dubrovačkom arhivu. U pismu se navodi da se Vladislav Hercegović, sin Hercega Stjepana, odmetnuo od oca i zauzeo Blagaj i dvije kule na mostu na Neretvi. Sudeći prema tom dokumentu, sredinom 15. stoljeća Mostar je bio važno strateško mjesto na području Hercegovine, srednjovjekovne Humske zemlje.

Mostar je kulturno i privredno središte Hercegovine te upravno sjedište Hercegovačko-neretvanskog kantona. Grad je najveći urbani centar u Hercegovini i peti grad po veličini u Bosni i Hercegovini. Prema popisu iz 1991. godine imao je 75.865 stanovnika. Danas je broj stanovnika u samom gradu nešto manji i iznosi 64.301. U cijeloj općini ukupno živi 105.448 ljudi. Od toga, 50.019 Bošnjaka, 50.929 Hrvata, 3.644 Srba i 856 ostalih.

Prehistorijsko doba

Šire područje današnjeg Mostara bilo je naseljeno još u prapovijesnom vremenu, što potvrđuju brojna nalazišta (više od 150) iz neolitika, bakrenog, brončanog i željeznog doba. Poznatiji neolitski lokaliteti su: Zelena pećina, povrh vrela rijeke Bune, najstarija ljudska naseobina na širem području grada, te nešto mlađe ilirske gomile i gradine, grobnice i fortifikacije. Među njima su naseljene pećine, grobovi, oružje, predrimski novac i sl. Uz stočarstvo i zemljoradnju u željeznom dobu se razvija i trgovina s okolnim središtima.

Rimsko doba

Iz ranijeg antičkog doba nema značajnijih ostataka, ali su zato ostatci iz perioda kasne antike i ranog kršćanstva izuzetno bogati. Na širem prostoru Mostara pronađene su tri ranokršćanske crkve - u Cimu (danas dio Mostara), Žitomislčićima i Sutini. One su dokaz intenzivnog života u to vrijeme na ovim prostorima, u ondašnjoj rimskoj provinciji Dalmaciji, a istovremeno i dokaz relativno rane kristijanizacije na ovim prostorima. Bazilika u Cimu (4. do 6. st.) vjerojatno je bila sjedište biskupije Sarsenterum, koja je pokrivala područje današnje Hercegovine.

Srednji vijek

Novo razdoblje nastaje padom Rimskog carstva i dolaskom Slavena. Tijekom ranog srednjeg vijeka područje Mostara pripadalo je pokrajini Zahumlje (Hum). Unatoč vrhovnoj vlasti Franaka, ovi su krajevi imali određeni stupanj samostalnosti, posebice za kneza Mihajla Viševića (910. - 950.). Područjem su jedno vrijeme vladali Nemanjići, zatim bosanski ban, a od 14. do 15. st. sve su snažniji humski knezovi. Jedan od njih, Stjepan Vukčić Kosača, koji je stolovao u Blagaju pored Mostara, dobiva god. 1448. naslov hercega¹ (odatle i naziv Hercegovina). Osnutak grada Mostara vezan je uz izgradnju dviju kula/utvrda, sredinom 15. st., vjerojatno u doba Hercega Stjepana. Utvrda na desnoj obali Neretve zvala se Tara, a na lijevoj Helebija.

Osmanlijsko doba

Osmanlije su osvojili Mostar vjerojatno 1468. godine. U Mostaru je tada boravilo oko 35 osmanlijskih vojnika kojima su podijeljeni posjedi, a zatečeni stanovnici su postali kmetovi. Mostar je početkom 16. st. postao sjedištem hercegovačkog sandžaka. U 16. i 17. st. bilježi se intenzivno širenje grada. Krajem ovog razdoblja Mostar je imao oko 10.000 stanovnika. Grad se razvijao kao tipično osmanlijsko naselje, s karakterističnim mahalama² i čaršijom³. Tijekom 18. st. došlo je do stagnacije i pada broja stanovnika.

¹ Visoki plemićki naslov (po rangu između kralja i vojvode)

² mahala, predio grada, stambena četvrt

Godine 1833. osnovan je poseban hercegovački pašaluk sa sjedištem u Mostaru, na čelu s Ali-pašom Rizvanbegovićem, koji je dobio i vezirski naslov. Započeo je neviđeni teror na kršćanima, posebno izražen u okolici Mostara, kada su Turci 1840. godine iz grada protjerali sve katolike, oko 320 katoličkih obitelji. U zadnjim godinama osmanskog vladanja, otvoreni su konzulati nekih zemalja (Austrija, Italija, Rusija, Velika Britanija i Francuska), a prometnom značaju pridonijela je izgradnja ceste Mostar-Metković 1862. godine.

Pred kraj osmanske vladavine, polovicom 19. stoljeća, kao rezultat opadanja moći, te jačanja snage i mogućnosti, kao i uloge kršćanskog stanovništva u životu grada, dolazi do perioda izvjesne vjerske tolerancije koja se očitovala u izgradnji kršćanskih sakralnih objekata u gradu. Najstariji kršćanski objekt predstavlja Stara pravoslavna crkva iz 1834. godine, izgrađena na obroncima brda Fortice, u istočnom dijelu grada. Ubrzo potom, i katolici Mostara su dobili svoj prostor. Godine 1847. izgrađen je kompleks stare biskupske rezidencije te sjedište nove franjevačke provincije koja je nastala odvajanjem od Bosne Srebrene. Napokon, 1866. godine došlo je do izgradnje velike bazilike franjevačke crkve sv. Petra i Pavla u samom gradu, uz koju će tridesetak godina kasnije biti izgrađen i franjevački samostan.

Austro-ugarsko doba

Svakako prijelomnu godinu u razvoju Mostar predstavlja 1878. godina. Tom godinom je označen definitivni odlazak Turaka i prestanak osmanske dominacije, te početak razdoblja austro-ugarske uprave. Austro-Ugarska sa sobom donosi nove, europske utjecaje, ne samo u upravljanju gradom, nego i u njegovom preoblikovanju, razvoju i izgradnji, što će, iako za svega četrdesetak godina, rezultirati skoro potpunom preobrazbom osmanlijske kasabe⁴ u europeiziran grad. U tih četrdesetak godina Mostar je željezničkom prugom i cestama povezan sa ostalim centrima BiH i Dalmacije. Izgrađena su tri mosta u samom gradu - most na Musali, Lučki i Carinski most. Građevine orijentalnog stila su se sve više počele miješati sa zgradama austro-ugarske gradnje i to je činilo jedan veoma zanimljiv spoj. Jedna od najljepših građevina ovog stila je mostarska gimnazija.

Razdoblje prve Jugoslavije je zateklo jedan već sasvim moderan europski grad, sa dugom tradicijom. U tom periodu 1918. - 1945. jako se malo gradilo, tako da to razdoblje u razvoju grada ne predstavlja značajniji period.

Od Drugog svjetskog rata do danas

Nakon osovinskog napada na kraljevinu Jugoslaviju i proglašenja NDH, Mostar se našao u talijanskoj interesnoj zoni na prostoru NDH. Mostar je bio mjesto stožera nekoliko ustaških, talijanskih i njemačkih divizija i domobranskih pukovnija, a također je postojao "Mostarski bataljun" u partizanima. Mostar je u Drugom svjetskom ratu dao dosta mladih života, koji su se borili za jednu ili za drugu stranu. Na području Mostara počinjeni su brojni zločini od strane četnika nad hrvatskim i bošnjačkim stanovništvom. Dana 14. veljače 1945. koji se slavi kao dan oslobođenja Mostara u Drugom svjetskom ratu, partizani su ulazeći u Mostar izvršili teror nad hrvatskim stanovništvom. Mostarski Hrvati i danas se na taj dan svake godine prisjećaju nevino ubijenih franjevaca i ostalih žrtava Drugog svjetskog rata.

Razdoblje Druge Jugoslavije je ostavilo velik trag na Mostaru. To razdoblje uz razdoblje Austro-Ugarske predstavlja najplodnije razdoblje u izgradnji, urbanizaciji i širenju grada Mostara u cjelokupnoj njegovoj povijesti. Do 1991. godine Mostar je bio mješavina kultura, naroda, vjera, civilizacija. Po tome je upravo i bio jedan od najpoznatijih gradova u bivšoj Jugoslaviji. Bio je čist dokaz kako različiti narodi mogu živjeti jedni pored drugih i jedni sa drugim u miru stvarajući jedinstven mostarski mentalitet.

Nakon rata grad se počeo širiti zahvaljujući snažnom industrijskom razvoju. Izgrađen je veliki broj tvornica (Aluminijski kombinat, "Soko", "Hepok", "Mostarska vinarija", Fabrika duhana

³ *čaršija*, ulica ili trg s dućanima i radionicama, trgovačka četvr

⁴ *kasaba*, gradić

Mostar), hidroelektrane na Neretvi, otvoren Rudnik mrkog uglja i dr. Mostar je postao industrijski, gospodarski, trgovački, prometni, turistički i kulturni centar cijele Hercegovine. U gradu su se napravile brojne gospodarske i stambene zgrade, robne kuće, športski tereni i igrališta, škole i bolnice.

Tijekom rata 1992. - 1995. Mostar je bio poprište ratnih sukoba i teško je nastradao. Razrušene su brojne znamenitosti Mostara. U početku, grad je bio granatiran od strane srpskih snaga. Srbi su držali većinu brda oko Mostara i istočni dio grada. U lipnju 1992. Mostar i dolina Neretve su oslobođeni združenom akcijom hrvatskih i bošnjačkih snaga. Početkom svibnja 1993. u Mostaru počinje bošnjačko-hrvatski sukob. HVO u blokadi drži istočni dio grada koji je pod kontrolom Armije BiH i granatira ga. Tijekom jednog takvog granatiranja od strane HVO, srušen je Stari most. Bošnjaci za rušenje optužuju HVO, a s hrvatske strane se čuje teorija da je most srušen podmetnutom minom] od strane Bošnjaka, koji su tada imali most pod svojim nadzorom.

Ratom oštećeni grad se obnavlja. Grade se novi objekti poput brojnih trgovačkih centara i stambenih zgrada. Obnovljena je crkva sv. Petra i Pavla, franjevačka crkva, koja je teško stradala u ratu. Zvonik franjevačke crkve (visok 107 m) smještenom u zapadnom dijelu grada dominira mostarskim nebom.

Stari most

Stari most je simbol grada Mostara izgrađen davne 1566. godine. To je jednolučna građevina koja spaja lijevu i desnu obalu rijeke Neretve. Raspon luka je 29 m a visina 21m od ljetne razine rijeke. S njega se održavaju visinski skokovi u srpnju mjesecu svake godine. Upisan je na popis svjetske baštine UNESCO-a 2005.godine. Dolaskom na Stari most uživat ćete u nezaboravnom pogledu na rijeku Neretvu i starine koje vas okružuju. Karakteriziran je po tankom i elegantnom obliku: profil mosta je bio toliko tanak i visoko iznad vode da je mnogima bilo teško zamisliti da se takva građevina može napraviti od ogromnih kamenih blokova.

Most je bio izgrađen jednostavno da se spoje dvije obale Neretve, bez ikakve ukrasne namjere ili posebnog značaja. Nije povezan s nekim specifičnim stilom ili arhitektonskim razdobljem pa je zbog toga jedinstven u svijetu. Sagrađen je između 1557. i 1566. godine, a djelo je turskoga graditelja Hajrudina.

BISKUPIJA MOSTARSKO-DUVANJSKA

Apostolskim pismom papa Leon XIII. od 5. srpnja 1881. ugašen je Hercegovački apostolski vikarijat i utemeljena Mostarsko-duvanjska biskupija. Biskupovo sjedište, tj. katedrala sagrađena je stotinjak godina nakon utemeljenja biskupije (1980. god.), a posvećena je Mariji Majci Crkve. Katedrala se, nakon što je u ratu pretrpjela znatna oštećenja, postupno obnavlja. Na čelu biskupije je msgr. dr. Ratko Perić.

SAMOSTAN NA HUMCU

Prvi franjevci dolaze u Ljubušku krajinu još za vrijeme Kotromanića i tu osnivaju svoj samostan početkom 15. stoljeća. Uz samostan su napravili crkvu koja je bila posvećena sv. Katarini. Godine 1563. Turci su srušili samostan i crkvu, a franjevci su bili primorani bježati u Zaostrog. Iz Zaostroga i Živogošća su punih 130 godina pastorizirali vjernike. Godine 1699. turske vlasti zabranjuju pastoralno djelovanje spomenutim franjevcima, pa brigu o vjernicima preuzimaju fratri iz kreševskog samostana. Tako je bilo sve do 1843. godine, kada su se osmorica franjevaca rodом iz Hercegovine odlučila u svojoj rodnoj Hercegovini osnovati samostan. Prvi samostan je sagrađen na Širokom Brijegu (1846. godine). Nakon izgradnje širokobriješkog samostana, franjevci su osjetili da će za život njihove zajednice biti malo jedan samostan, pa su odlučili sagraditi drugi i to na Humcu kod Ljubuškoga.

Temeljni kamen položen je 1867. god. Gradnja samostana trajala je desetak godina. U novi samostan smješten je novicijat Hercegovačke franjevačke kustodije. Nakon nekoliko godina sagrađeno je i sjemeništa, a zatim i župna crkva. Od 1871. pa sve do 1903. godine na Humcu su bili viši razredi franjevačke srednje škole i prve godine filozofsko-teološkog studija.

Izgrađujući samostan na Humcu fratri su htjeli da on postane ne samo duhovno i vjersko nego i odgojno središte za nepismeni puk. Stoga su u prostorijama stare kuće otvorili 1867. pučku školu koja je radila sljedećih petnaestak godina. Humački fratri su, nadalje, mnogo učinili da na Humac dođu sestre Milosrdnice koje su 1898. najprije otvorile mješovitu osnovnu, a zatim i obrtnu žensku školu. U prostorijama samostana 1916. godine je otvorena Hrvatska seljačka škola za odrasle.

U samostanu se nalazi novouređena knjižnica s preko 20.000 primjeraka. Franjevački muzej na Humcu je najstarija muzejska zbirka u Bosni i Hercegovini. Muzejski postav danas čine arheološki predmeti prikupljeni na širem prostoru Hercegovine. Potječu iz širokog vremenskog razdoblja, od prapovijesti do srednjeg vijeka. Posebno je bogata rimska zbirka što je razumljivo jer je Ljubuški kraj poznat po brojnim spomenicima ovog vremena. Najstariji pisani dokument pronađen u Bosni i Hercegovini, Humačka ploča također je izložen u ovom muzeju. Vjeruje se da ova kamena pločica pisana glagoljicom potječe iz 10. stoljeća.

SVETIŠTE KRALJICE MIRA - MEĐUGORJE

Od 24. lipnja 1981. kada se, prema svjedočanstvima vidjelaca, počela ukazivati Blažena Djevica Marije, Međugorje je postalo odredište hodočasnika sa svih strana svijeta. Svaki hodočasnik redovito posjeti župnu crkvu Sv. Jakova, Brdo ukazanja, Križevac, Vrt sv. Franje i Canacolo. Najznačajniji događaji kroz godinu su: Godišnjica ukazanja, Festival mladih i proslava Velike Gospe.

Župa Međugorje trenutno broji oko 4300 žitelja. Svi stanovnici Međugorja su hrvatske nacionalnosti. Međugorje je tijekom povijesti bio obilježen stalnim migracijama pučanstva. Prije Prvoga svjetskoga rata pojedinci su otišli u svijet zbog velikog siromaštva, dok između dva svjetska rata zbog srpske hegemonije i progona u novostvorenoj višenacionalnoj državi Jugoslaviji masovnije napuštaju svoja ognjišta odlazeći u Južnu i Sjevernu Ameriku. Prava masovna emigracija započinje nakon Drugoga svjetskoga rata kada je komunistička diktatura prisilila mnoge na bijeg preko granice Jugoslavije. Početkom šezdesetih godina prava rijeka Hrvata kreće na tzv. "privremeni rad" u Njemačku, Švedsku, Švicarsku, SAD, Kanadu, Australiju, pa sve do Južne Afrike i Novog Zelanda.